

political science are described. It is alleged that glorification strategy can both integrate community as to the cause of social and political crises. Glorification in the structure of political and ideological engineering as well as of the national memory is seen. The new social and political realities of overdue tasks are complex and controversial scientific study of perception heroic and antyheroic in modern Ukrainian society, the creation of an independent and recognizable heroic discourse.

Keywords: hero, heroic discourse, politics, political discourse, memory policy, political practices.

УДК 316.613.432-029:32

Дьоміна О. С.

ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ТА ПОЛІТИЧНА ОСВІТА ГРОМАДЯН У СВІТЛІ ПРОБЛЕМ НЕДОВІРИ ДО ВЛАДИ

В статті розглядається одна з ключових проблем, пов'язана з українськими реаліями формування духовних засад політичного процесу – проблема довіри до влади та її взаємозв'язок з формуванням політичної духовності нації. Громадянсько-просвітницька і культурно-освітня діяльність національно налаштованої політичної, культурної, освітянської, наукової еліти розглядається не просто як інструмент максимальної легітимізації влади, але й спосіб укорінення відчуття довіри до неї і, що найголовніше, дозволить відчутти населенню України власну національну гідність і силу, здатність самостійно керувати власною долею.

Ключові слова: легітимність, делегітимація, політична соціалізація, політична освіта, політичне виховання, політичні цінності, політична духовність, політичний процес, громадянське суспільство.

Питання взаємозв'язку та взаємозалежності легітимності політичної влади та духовних основ політики є надзвичайно актуальним, і водночас, мало досліджуваним, далеким від теоретичного та практичного вирішення у сучасній Україні. Слід зазначити, що дослідники не завжди пов'язують розвиток політичної духовності з процесом владної легітимації. Хоча подібний взаємозв'язок є очевидним. Нелегітимний політичний режим суперечить демократичним цінностям, розгортанню громадських ініціатив, власне людському виміру політики.

Традиційно під легітимністю (від лат. – законний, правомірний, належний, справедливий) розуміють здатність того чи іншого політичного режиму досягти суспільного визнання та виправдання обраного політичного курсу, прийнятих ним політичних рішень, кадрових або функціональних змін у структурах влади [1, с. 304].

Сучасну теорію легітимної політичної влади складно досягнути без праць німецького вченого М. Вебера, котрий власне й запропонував ввести цей термін до категоріального апарату політичної науки. Вже класичною сьогодні є класифікація різновидів легітимності за М. Вебером: традиційна, що формується на підставі усталених звичаїв, традицій, норм культури; харизматична, емоційно-вольова та емоційно-містична; раціональна, що базується на апеляції до чинних законів, які з формального погляду є нормативним відображенням розумних суджень [2].

У сучасних умовах жоден з типів легітимності сам по собі не може задовольнити вимог повноцінного розвитку політичного процесу. Адже залежно від конкретних потреб режиму відбувається взаємодоповнення раціональних та ірраціональних засобів легітимації, їх синтез, якому поміркована влада намагається надати органічних форм. Процеси демократизації передбачають легітимність як невід'ємну умову існування та здійснення

політики і влади, зміцнення життєздатності суспільно-політичних структур, досягнення інтегральної єдності, цілісності та ефективності політичної системи суспільства.

Отже, ще однією ключовою проблемою, пов'язаною з українськими реаліями формування духовних засад політичного процесу, є питання взаємозв'язку довіри населення до влади та формування політичної духовності нації. Ця проблема полягає в тому, що дефіцит легітимності владних і адміністративних інституцій призводить до нігілістичного ставлення громадян до процесів їх формування, що є шляхом від демократії до авторитаризму. Проблема ця від часті є спадком радянської системи організації різних рівнів влади. «В радянський період, – пише А. Міщенко, – влада майже не застосовувала механізмів своєї легітимації. Головними з них були – самолегітимація влади (переконання лідерів в їх беззаперечному праві на здійснення політики), створення суспільства зі свідомістю «авторитарної особи», демонстрація сили держави для утримання в покорі громадян і, таким чином, псевдолегітимації (штучної, показової легітимації) «партії влади» та «вождя». В результаті – глибока криза влади, наростання делегітимаційних процесів, повна недовіра з боку населення» [3, с. 441].

Криза легітимності – типове явище для трансформаційних, перехідних та революційних періодів: стара влада, втративши контроль за перебігом подій, більше не розглядається як гарант і охоронець важливих суспільних цінностей, духовних і матеріальних.

Причини нелегітимності влади можуть бути різними – від незадоволення соціально-економічним становищем, рівністю, справедливістю у суспільстві до негативного сприйняття зусиль чинної влади щодо вирішення суспільних проблем та дотримання демократичних принципів. Основою делегітимації політичної влади є відсутність контролю правлячих суб'єктів за тими сферами, процесами та ситуаціями в суспільстві та за його межами (наприклад, конфлікти з іншими країнами), що масова свідомість схильна відносити до відповідальності правлячих сил.

Дослідженню проблеми легітимаційних криз і процесу делегітимації присвячені вже майже класичні сьогодні концепції М. Догана та Д. Істона. Вчені вважають, що немає жодної країни в світі, де б все населення вважало існуючий режим повністю легітимним. Рівень легітимності визначається за ступенями. Політичні режими можна розподілити на уявній осі за збільшенням ступеня легітимності від його мінімуму до максимуму. Легітимність пролягає від згоди з нею і її загального схвалення до її занепаду, заперечення, руйнування і краху. Існують верстви суспільства, які апатично ставляться до неї, і субкультури, які чинять їй опір, це можуть бути як мирні опозиціонери, так і озброєні терористи. Саме між цими крайніми полюсами і знаходиться більшість, що частково визнає обґрунтованими претензії на легітимність влади з боку певних особистостей чи груп. На думку Д. Істона, показниками ступеню легітимності є частота порушень законності і розмах дисидентських рухів, що в емпіричних дослідженнях важко враховувати. Вивчення громадської думки дозволяють дослідити явища близькі з легітимністю, але не саму легітимність. Наприклад, непопулярність уряду не означає його не легітимності [4].

Сучасною політичною наукою розроблено чимало шляхів подолання владної делегітимації. Наведемо міркування відомого американського політолога С. Хантінгтон, який вважає, що стійкість політичної влади залежить багато в чому від того, як її представники, політичні лідери, які займають державні пости, реагують на ерозію легітимності. З метою зміцнення легітимності влади він називає такі технологічні інструменти підтримки легітимності влади, як: відмова від публічного визнання слабкості суспільної підтримки влади; перестановки у політичному керівництві країни; провокація зовнішнього конфлікту та гра на національних почуттях; відновлення демократичної легітимності через перемогу на виборах; демократизація режиму чи зміна політичного керівництва країни шляхом висування та підтримки наступника; використання економічної функціональності для підтримки легітимності; створення механізмів оновлення режиму (наприклад, часове обмеження правління лідера країни); виправдання політичного режиму за допомогою демократичної риторики; кооптація опозиції та укладення угод та пактів з її

поміркowanymi угрупованнями [5, с. 59-67]. Втім поряд з таким розгорнутим технологічним інструментарієм подолання суспільної відчуженості від влади практично втрачається духовна складова політичного процесу, усвідомлення політичних почуттів, ідеалів, цінностей та їх ролі в утвердженні довіри до державної влади.

Будучи тривалий час відстороненою від світових суспільно-політичних процесів, українська політична система наслідувала моделі взаємодії держави та громадянського суспільства, що склалися ще в радянський період, і в яких ідея громадянського суспільства не знаходила дієвого відображення. Використання європейського досвіду становлення та розвитку громадянського суспільства в контексті легітимаційних процесів безперечно поживавить та оптимізує як процес українського державотворення, так і євроінтеграційні процеси загалом. Тож в осмисленні взаємозв'язку духовних та легітимаційних компонентів політичного процесу не можна обмежуватись лише функціями владних суб'єктів. Особливої уваги заслуговують інститути громадянського суспільства, які окрім суспільно-стабілізуючого та державотворчого, мають і неабиякий легітимаційний потенціал.

Громадянське суспільство сьогодні повинно виступати провідником ідей гуманізму, людяності, соціальної зорієнтованості політики, цінності громадянства, методом формування позитивного впливу на суспільство. В умовах становлення демократичної держави інститути громадянського суспільства мали б стати запорукою консолідації нації, недопущення конфліктності, налагодження діалогу. Більше того, інституції громадянського суспільства також мали б перебрати на себе ідеологічну роботу, виховання населення, сприяти формуванню політичної культури і моралі, політичної свідомості та духовності, соціалізації населення. Вплив інститутів громадянського суспільства на формування ідеології полягає в тому, що головним значенням їх діяльності є саме сприяння трансформації приватних інтересів окремих громадян, соціальних верств, зацікавлених груп у суспільний політичний інтерес.

На нашу думку, подолання негативних тенденцій владних відносин у сучасній Україні знаходиться саме в площині актуалізації громадського значення національних цінностей у формі національної ідеї, а головним завданням в здійсненні легітимної моделі влади в державі постає вироблення ідеології демократичної, соціально-правової держави, максимально наближеної до розуміння і розділення цієї ідеології, цих символів і знаків більшістю, що й сформує основи політичної нації.

Сучасні вчені пишуть, що цінності етносоціальної саморегуляції поєднують представників усіх носіїв громадської відповідальності на особистісному і на соціальному рівнях. У дусі української ментальності йде стабілізація громадянського суспільства, подолання залишків націонал-нігілістичної системи спотворених етносоціальних почуттів [6, с. 332]. Вихід з легітимаційної кризи можливий лише на основі широкої ціннісно-духовної бази розвитку політичного процесу, яка може ефективно працювати, як показав європейський досвід, лише у формі цілісно сформованої національної ідеї. Втім надмірний зовнішній вплив на процес легітимації політичної влади знаходить відображення у численних заідеологізованих концепціях та теоріях, які певні сили весь час намагаються нав'язати суспільству задля вихолощення власної національної ідеї та заміни її космополітичними гаслами (на кшталт ідеї віртуально-примарної слов'янської єдності, євроінтеграції і т. д.), за якими криється, зазвичай, бажання розширення ареалу власного геополітичного впливу та нав'язування власної системи цінностей, в тому числі, і щодо моделей легітимації влади. Як слушно зауважує Л. Кормич, зіставлення політичних оцінок і цінностей суб'єкта управління з оцінками і цінностями населення дозволяє визначити ступінь політичної неузгодженості в суспільстві [7, с. 38].

В історії держави та практиці владно-легітимаційних процесів яскраво прослідковується брак певного стрижневого елемента, який би міг об'єднати суспільство, дати йому надію та вказати напрямок подальшого руху, засвідчити спільність цілей суспільства та провладної верхівки. В структурі національної ідеї європейського типу обов'язково присутні основи такого явища суспільної свідомості, як громадянська довіра,

особливо, взаємодовіра між громадянським суспільством і владою. В масовій свідомості українців цей феномен поки що знаходиться на етапі формування.

Вміння відчувати себе необхідним елементом суспільно-політичної цінності дається лише завдяки постійній громадянській освітній і самоосвітній діяльності, що особливо актуалізує проблему політичного просвітництва у зв'язку з сучасними українськими реаліями феноменології політичного процесу. Політична освіта є важливою суспільною справою, від успішності якої залежить стабільність політичної системи, доцільність рішень, що ухвалюються, ефективність громадських програм і урядового керівництва. Адже демократія, як слушно зауважує С. Рябов, – це не просто «правління народу», а компетентна, зацікавлена і відповідальна участь людей і громад в ухваленні суспільних рішень та розв'язанні суспільних проблем» [8, с. 10]. Саме в процесі освіти людина набуває здатності свідомо оцінювати діяльність соціально-політичних інституцій у відповідності зі своїми індивідуальними, а також із суспільно-громадськими потребами.

Політично освічене суспільство з розвинутим почуттям громадянської гідності є головною умовою встановлення демократії, яка виражається не лише у альтернативних виборах, не тільки у справедливих законах та пропорційному представництві, але й у такому стані громадської свідомості, менталітету, коли люди пов'язують свій добробут з певними духовними, моральними, естетичними цінностями гуманізму.

Як слушно відмічає О. Бабкіна, політична наука та освіта дає теоретичне обґрунтування політичних процесів та інститутів, аналізує й оцінює стан політичного життя суспільства, сприяє утвердженню цінностей, ідеалів, норм цивілізованої політичної поведінки, громадянської і політичної культури соціальних суб'єктів.

Політологія виконує також функцію політичної соціалізації, формування культури спілкування між громадськими, політичними організаціями, етносами, особами і державами, між країнами, поваги до прав людини та законів держави. Вивчення політичної науки повинно сприяти подоланню стереотипних уявлень про те, що політика – це переважно боротьба, протистояння, конфронтація. Адже політика – це також засіб інтегрування соціальних суб'єктів, досягнення громадського миру, соціальної та міжетнічної злагоди, консенсусу. Таке розуміння політики завжди було притаманне прогресивній політичній думці в Україні [9].

Вітчизняна практика засвідчує, що важливим чинником формування особистості в сучасних умовах виступає політична освіта. Цей різновид соціального впливу на поведінку дає сучасній людині необхідну інформацію про політичне життя та пов'язані з ним її власні інтереси. Політична освіта здійснює вплив на людину, насамперед, через процес цілеспрямованої політичної соціалізації, як набір засобів, спрямованих на засвоєння індивідом сукупного соціального досвіду та відтворення через його активне включення в соціальне середовище системи існуючих соціальних зв'язків.

Крім того, політична освіта визначально впливає на політичну соціалізацію особистості, що являє собою сукупність компонентів становлення політичної свідомості та політичних ролей на основі засвоєння суспільно-політичного досвіду, традицій і норм політичного життя, накопичених поколіннями; перетворення знань про суспільство, політику на політичні переконання і здобутки, необхідні навички суспільно-політичної діяльності, а також набуття предметного змісту політичних знань і переконань.

Людина у процесі своєї соціалізації виробляє комплекс бачень, що утверджують її у власній життєвій позиції. Політичні цінності покликані інтегрувати здобутий і сформований у процесі політичної соціалізації політичний світогляд і саме цей світогляд ціннісно визначає місце окремої людини і цілих спільнот у системі політики. [10, с. 215].

Система соціалізації, яка спирається на політичну освіту, здатна створити умови для того, щоб індивід посів належне місце у сфері політики з урахуванням притаманних йому здібностей і схильностей; гарантувати основні права і свободи особи; максимізувати шанси і використати інноваційний потенціал тих людей, які є найбільш здібними й водночас свідомо орієнтованими на служіння суспільству; забезпечити якість публічної інформації про

суспільні проблеми, передумови та обставини політичних рішень, що ухвалюються, а також про соціальні наслідки здійснюваних дій [1, с. 508-509, 618-619].

Отже, процес духовного державотворення України – це перехід до домінування громадянських, політичних та духовних цінностей, інтересів людини і суспільства, принципів моральної, відкритої та відповідальної політики, високого професіоналізму і відданості, що можна назвати служінням народу і Батьківщині. Духовне відродження, вважає О. Радченко, як державна ідеологія, як національна ідея на практиці має означати послідовну, виважену й відкритую політику, чесні, стабільні і прозорі правила в бізнесі, повну свободу слова і гарантований судовий захист конституційних прав людини і громадянина, соціальну справедливість і захищеність особи, всі необхідні умови для саморозвитку та самореалізації людини [11, с. 52].

В умовах формування демократичної, соціальної, правової держави недооцінка потенціалу політичної науки і освіти призводить до небажаних наслідків у суспільному житті, в подоланні існуючого протиріччя між сучасним рівнем розвитку політичної науки і реальними потребами і процесами розбудови української держави, формування політичної і громадянської культури населення, підготовки професійних політиків.

Формування демократичної політичної свідомості громадян, набуття ними досвіду та навичок активної політичної поведінки, подолання існуючої фрагментарності історичної пам'яті, делегітимації, і становлення на цій основі громадянської політичної культури набуває першочергового значення на шляху політичного розвитку України. Ці завдання мають вирішуватись конкретними шляхами загальної політичної соціалізації, політичного виховання і політичної освіти громадян.

Використана література:

1. Політологічний енциклопедичний словник [Текст] / [ред.-упоряд. В. П. Горбатенко; ред. : Ю. С. Шемшученко, В. Д. Бабакін]. — 2-е вид. : доп. і перероб. — К. : Генеза, 2004. — 736 с.
2. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика [Текст] / Макс Вебер; [пер. з нім. О. Погорілий]. — К. : Основи, 1998. — 534 с.
3. Міщенко А. Б. Вплив довіри на легітимацію влади в сучасній Україні [Текст] / А. Б. Міщенко // Гілея (науковий вісник): Збірник наукових праць. — К.: ВІР УАН, 2010. — Випуск 30. — С. 440-447.
4. Easton D. An Approach to the Analysis of Political Systems [Текст] / D. Easton // World politics. — 1957. — № 9 (April). — P. 383-400.
5. Хантингтон С. Третья волна. Демократизация в конце XX века / Сэмюэл Хантингтон ; [пер. с англ. Л. Ю. Пантиной]. — М. : РОССПЭН, 2003. — 368 с.
6. Скловський І. З. Метафізика національної ідеї – оптимізація відродження поступу України [Текст] / І. З. Скловський // Вісник Дніпропетровського університету. Філософія. Соціологія. Політологія. — Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. — Випуск 17. — С. 326-332.
7. Кормич Л. Політична свідомість як елемент політичної системи [Текст] / Людмила Кормич, Емма Гансова // Актуальні проблеми європейської інтеграції: збірник статей з питань європейської інтеграції та права / за ред. Д. В. Ягунова. — Випуск 5. — Одеса: Фенікс, 2009. — С. 36-42.
8. Політична освіта в Україні: проблеми та перспективи розвитку [Текст] / За заг. ред. С. Г. Рябова. — К.: Інститут громадянської освіти НаУКМА, 2005. — 44 с.
9. Бабкіна О. В. Політико-правова культура демократичного типу: проблеми формування [Текст] / О. В. Бабкіна // Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22. — 2011. — Випуск 5. — С. 5-10.
10. Суспільні цінності населення України в теоретичних і практичних вимірах [Текст] / Авт. колектив : М. І. Михальченко (керівник) та ін. — К. : ІПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2013. — 336 с.

11. Радченко О. Україна в пошуках аксіологічного підґрунтя національної ідеї [Текст] / Олександр Радченко // Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць Одеського регіонального інституту державного управління. Випуск 3 (35). — Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2008. — С. 48-54.

Дёмина О. С. Политическая социализация и политическое образование граждан в свете проблем недоверия к власти

В статье рассматривается одна из ключевых проблем, связанная с украинскими реалиями формирования духовных основ политического процесса – проблема доверия к власти и ее взаимосвязь с формированием политической духовности нации. Гражданско-просветительская и культурно-образовательная деятельность национально настроенной политической, культурной, образовательной, научной элиты рассматривается не просто как инструмент максимальной легитимизации власти, но и способ укоренения чувства доверия к ней и, что самое главное, позволит почувствовать населению Украины собственное национальное достоинство и силу, способность самостоятельно управлять собственной судьбой.

Ключевые слова: легитимность, делегитимация, политическая социализация, политическое образование, политическое воспитание, политические ценности, политическая духовность, политический процесс, гражданское общество.

Dyomina O. Political socialization and political education of citizens in the light of mistrust problems to the power

In article one of key problems connected with the Ukrainian realities of formation of spiritual bases of political process - a trust problem to the power and its interrelation with formation of political spirituality of the nation is considered. Civil and educational and cultural and educational activity of national adjusted political, cultural, educational, scientific elite is considered not simply as the instrument of the maximum legitimization of the power, but also a way of rooting of feeling of trust to it and that the most important, will allow to feel to the population of Ukraine own national advantage and force, ability independently to operate own destiny.

Keywords: legitimacy, delegitimization, political socialization, political education, political values, political spirituality, political process, civil society.

УДК 323.232.659.44

Неприцька Т. І.

ЕТИЧНІ МЕЖІ ПОЛІТИЧНОЇ РЕКЛАМИ

У статті розглянуто сутність етики в політичному рекламуванні. Автор аналізує принципи та норми етики, вказуючи одночасно на важливість і потребу етики у політичній рекламі. Визначені основні характеристики та ознаки етичної політичної реклами. Наголошено, що політична реклама, так само як і комерційна реклама, є маркетинговою технологією, а тому має ефект на формування громадської думки і створює нашу реальність. Тому важливо, щоб рекламні повідомлення узгоджувалися з етичними цінностями громадянського суспільства. Неетична та частково неетична реклама призводить до створення спотвореного іміджу об'єкту рекламування та негативно впливає на загальний соціополітичний дискурс. Всі вищезазначені позиції не обмежують свободи у творенні рекламних повідомлень, але заявляють про їх стандартизацію. Завдяки системі саморегуляції реклама повинна виконувати визначені стандарти, бути акцептована і, тим самим, більш ефективна.

Ключові слова: етика, політична реклама, цінності, громадянське суспільство.